

Budući da je riječ o stručnom nazivu s kojim šira javnost nije u svakodnevnom doticaju, htio bih kratko objasniti što je to uglednina.

Uglednina je klasa dugotrajne nematerijalne imovine koja predstavlja transakcijsku vrijednost poduzeća iznad vrijednosti neto imovine. To je dakle financijsko vrjednovanje ugleda, umijeća, vještina i prepoznatljivosti poduzeća. Uglednina se pojavljuje u bilanci prilikom poslovnog stjecanja. Točnije, kada poduzeće stjecatelj plati cijenu stjecanja drugog poduzeća koja je veća od vrijednosti neto imovine tog drugog poduzeća, tu će razliku stjecatelj u svojoj bilanci iskazati kao *goodwill*, odnosno od danas, *ugledninu*.

Htio bih još istaknuti da je ova nagrada i važan trenutak za održavanje tradicije financijskog izvještavanja u Hrvatskoj. Naime, svi znamo da su Tesla, Faust Vrančić i brojni drugi velikani porijeklom iz Hrvatske, ali malotko zna da je Hrvatska kolijevka dvostavnog knjigovodstva koje je u 15. stoljeću osmislio dubrovački trgovac Benedikt Kotruljević, a koje je dan-danas okosnica svakog financijskog sustava diljem svijeta.

Iako je Kotruljević djelovao na talijanskom, njegova misao dio je naše slavne povijesti što nas obvezuje da nastavimo razvijati praksu financijskog izvještavanja u Hrvatskoj na našem, hrvatskom jeziku.

Hvala!

Juraj Borić

O TVORBENOJ VALJANOSTI I NEVALJANOSTI NOVOPREDLOŽENIH RIJEČI NA NATJEČAJU ZA NAJBOLJU NOVU HRVATSKU RIJEČ

ve godine zapala me dvostruka čast da budem član odbora ne samo za natječaj za novu hrvatsku riječ i nagradu Dr. Ivan Šreter nego i za nagradu Iso Velikanović za najbolji prijevod i životno djelo,¹ koju dodjeljuje Ministarstvo kulture i medija. Tema je u oba slučaja jezikoslovna, a i načelo ocjenjivanja je slično: eliminacijom odozdo doći do užega kruga i do mogućih kandidata među kojima se bira pobjednik. Smjernica nema ni kod nagrade Iso Velikanović ni kod natječaja za novu riječ, postoje samo okvirne propozicije. Svaki član odbora radi na svoj način, po svojoj savjesti. Moja prva razina bila je tehničke naravi. Kod sužavanja kruga kandidata za najbolji prijevod gledao sam koji se prevoditelj bori s gramatikom, jer ima i toga, ali neki tekstovi bore se i sa sintaksom. Ključna točka prijevoda ipak je leksik, a to je ono čime se bavimo i u natječaju za novu riječ. Katkad je iz prijevoda knjige vidljiva nenačitanost i neosviještenost prevoditelja, a katkad je vidljiva nemoć

¹ Nagradu za životno djelo dobio je Mislav Ježić, a za najbolji prijevod Lea Kovach za prijevod romana Dobrostone. (Napomena: Sanda Ham)

ne samo pojedinca nego i društva općenito da pronade vlastita rješenja jer ih jezik ne nudi. Često se tada pribjegava ostavljanju stranih riječi u kurzivu, što je vidljivo u nekoliko prijevoda predloženih za nagradu Iso Velikanović. Jedan od prijedloga za prijevod godine bio je, na primjer, roman naslovljen *Wellness*.² Nije nepreveden ostao samo naslov nego su u tekstu, inače dobro prevedenom, ostavljeni izrazi kao što su *after-party*, *mainstream*, *gej-barovi*, *indie*, *hashtag* i *selfie*, sve u kurzivu. Takve situacije dovode u pitanje smisao i svrhu prevođenja jer se prijevod ne može nazivati prijevodom ako ima riječi i izraze koji nisu prevedeni.

Suvremeni prevoditelji i pisci nailaze na anglizme i druge barbarizme, pri čemu često popuštaju i daju im legitimitet pretačući ih u tekstove koji se tiskaju u velikim nakladama. Štoviše, potiču takvu situaciju kao nešto moderno i katkad, što je paradoksalno, prevode automatskije nego programi za strojno prevođenje. U ovogodišnjem natječaju za najbolji prijevod prevladavala su ipak djela bez te tendencije i jedno od takvih na kraju je i nagrađeno. Izdavači često žure završiti posao i u nedostatku rješenja za neke jezične izraze, i na udaru kritike, eventualno kažu: A što rade jezikoslovci? Zašto ne pronađu neka rješenja? Kad nisu spontana, rješenja se u jezicima svijeta traže preko institucija ili s pomoću natječaja, kao što je netom održani natječaj za nagradu Dr. Ivan Šreter. To je jedini takav natječaj u Hrvatskoj i redovito je izložen kritici. Umjesto da donose nova rješenja ili možda prihvate rješenja koja nudi natječaj, pisci, novinari i prevoditelji priklanjaju se javnom prostoru u kojem sve vrvi od barbarizama ravno iz engleskog jezika, bez pokušaja prilagodbe. Jedan pjevač neospornog utjecaja, a i sam podložan utjecajima, nedavno je na javnoj televiziji rekao kako se ne može nešto „sugar coatati“, da je bio „dazed i confused“ i da je to bio neki „novi wave“.

Potreba za novim riječima neupitna je, bilo da ih nude pojedinci ili institucije, ali teško je očekivati da će nastajati spontano, bez vanjskih utjecaja. Natječaj poput Jezikovog kombinacija je stručnog i pučkog, odnosno svakodnevnog i zato nije naglašeno što se zapravo traži, postoje li smjernice za moguće predlagачe. Moguće je predložiti bilo kakvu zamjenu za bilo što. Pristigli prijedlozi svake se godine mogu podijeliti u pet-šest kategorija, od neprihvatljivih preko poluprihvatljivih ili onih riječi koje dobro zvuče, ali nisu potrebne ili su pak potrebne, a ne zvuče dobro, pa sve do onih koje su i potrebne i prihvatljive.

Prva bi kategorija sadržavala neprihvatljive riječi, obično provokacije i duhovite pokušaje miniranja natječaja u razini poznate podvaljenice *zrakomlat*, o čemu je dr. Stjepan Babić pisao 2008. u Jeziku u rubrici *Osvrti*. Takvih pokušaja ima u svim kategorijama, ali u prvoj su oni preočiti. No odbor je razmatrao i te priloge. Imali smo čudnovate pa i vulgarne prijedloge za riječi kojima zamjena nije potrebna: *vodoplov* (brod), *ukrušak* (uhljeb), *hlačnik* i *okostrukovno stezalo* (remen, po uzoru

² Za riječ *welness* 2007. dobili smo riječ opuštaonica i ta je riječ tada osvojila drugu nagradu. (Napomena: Sanda Ham)

na podrugljivu sintagmu okolostomačni pantalođržač), *odsebnik* (zahodska školjka, jer se od sebe nešto odbacuje), *navjesak* i *zavjesak* (vješalica), *nebogreb* (neboder) i *koturača* (lubenica). Možda među njima ima i ozbiljnih prijedloga, što se predlagatelja tiče, ali neke je teško uzeti ozbiljno. U natječaju za novu riječ nije potrebna zamjena za pojmove i riječi koje su dio osnovnog leksika, kao i neke uvriježene, kao što su dječji vrtić (*dječilište*), šestar (*kružnik*), rezultat (*konačnik*) i očevid na mjestu zločina (*zločevid*). Dobre zamjene obogaćuju jezik, ali ne treba ih nametati u slučajevima gdje riječi već postoje, bilo domaće ili iz antičkih jezika. Ako nije riječ o provokaciji, predloženi izrazi mogu se usvojiti kao sinonimi, ali rijetko kao zamjena.

U drugoj su kategoriji riječi za koje nije potrebno rješenje jer su postojeće dobro uklopljene u hrvatski iako su stranog podrijetla, a pogotovo se to odnosi na one grčke i latinske. I ovdje je mnogo provokacija i duhovitosti, ali u ovoj kategoriji ponuđene su kao pokušaj zamjene uvriježenih stranih riječi. Ovogodišnji su primjeri *dojkopis* (mamografija), *izbezumljivač* (alarm), *izumovnica* (patent), *masno-pisaljka* (pastela), *oštrogutnica* (umjesto turcizma *rakija*, jer je oštra pri gutanju), *poticajnik* (stipendija), *preslušnik* (stetoskop), *rukonjega* i *stopalonjega* (manikura i pedikura), *uhogled* (otoskop), *mjesečnik* (kalendar), *obećator* (političar), *glasohvat* (mikrofon), *svjetloznak* (semafor), *svemiroplovac* (astronaut), *tjelobriga* (higijena), *predpiće* (aperitiv), *prugarac* (zebra), *razdlakivanje* (depilacija), *pušilo* (cigareta), *prijestolodbitak* (abdikacija), *strujozidna isijavalica* (plafonijera), *spusnik* (tobogan), *uotočavanje* (izolacija) i druge.

U trećoj su kategoriji rješenja koja su zapravo nova strana riječ pa ih to isključuje jer su suprotstavljene načelu traženja nove hrvatske riječi, kao *trikotocikl* (motocikl s tri kotača), *tušnik* (tuš-kabina), *mladeizam* (eng. *youngism*), *kartovez* (atlas), *internet-pedija* (wikipedia), *minutnik* (prihvatljiv prijedlog koji bi mogao zamijeniti engleski *timer*), *seksobroj* (eng. *body count*), *sajložur* (eng. *zipline*) i *stubomat* (prihvatljiv prijedlog za stubišni automat). Prilagođene riječi često su bolji izbor nego barbarizmi, ali u načelu natječaj bi trebao promicati nove hrvatske riječi, koje se sastoje od hrvatskih morfema, etimološki slavenskih. Ipak, dobre su zamjene pohvalne, kao prijedlog *zona zazora* (umjesto eng. *no-go zone*).

U četvrtoj su kategoriji riječi kod kojih se predlaže zamjena hrvatske riječi hrvatskom riječju, što je u najvećem broju slučajeva suvišno. Neki su prijedlozi domišljati, kao *mlađenje* (postajanje mlađim), *malačina* (suprotno od veličina), ali neki nas tjeraju da se pitamo zar predlagači ne znaju da već postoje neke riječi kad šalju prijedloge kao *napikača* (vilica, vile), *psica* i *pasica* (kuja), *puckuruz* (kokice), *rublerica* (perilica), *skupljače* (grablje), *ušivak* (zakrpa), *zvonilica* (dojavljivač), *progledalce* (povećalo), *podmazica* (mito), *sirburger* (cheeseburger) i *odprijeteljiti*. U mnogim slučajevima opet je riječ o pokušaju duhovitosti, ali riječ *kuja* poseban je slučaj i ilustracija autocenzure.

U petoj su kategoriji riječi za koje je zamjena potrebna, ali prijedlog nije odgovarajući jer se eufonijski teško može uklopiti u svakodnevnu uporabu. Primjeri

su: *tresko* i *treskić* (eng. *shake*), *dvodmor*, *tjednokraj* i *tjednostaj* (eng. *weekend*), *žilošir* (eng. *stent*), *tržištiranje* (eng. *marketing*), *kvarnik* i *upropasnik* (eng. *spoiler*), *nepoželjnik* i *pismučak* (eng. *spam*), *novostnik* (eng. *feed*), *kartoprimač* (POS uređaj), *bježaona* (eng. *escape room*), *glatkić* (eng. *smoothie*), *malopriče* (eng. *smalltalk*), *mozgotrul* i *umotrulje* (eng. *brainrot*), *naručak* (eng. *brunch*), *pričopis* i *raspravokaz* (eng. *podcast*), *probukras* (eng. *piercing*), *ponovak* (fr. *répété*), *pažnjolovac* (eng. *drama queen*), *prerazmišljati* (eng. *overthink*), *penjak* (eng. *stepper*), *pregazotina* (eng. *roadkill*), *strahoskok* (eng. *jumpscare*), *snimac* (eng. *streamer*), *snošajno* (eng. *sexy*), *stapač* (eng. *blender*). Tu je možda najviše prijedloga za već postojeće riječi. Na primjer, predlaže se općeniti *kliznik* za pokretne stepenice, za koje već postoji izraz *uzvlak*. Predlaže se *podatnik* za *flash drive*, a već se rabi memorijski štapić.

Napokon, u šestoj su kategoriji riječi koje opisuju pojmove za koje je zamjena potrebna, a da zvuče prihvatljivo i potencijalno iskoristivo. Uz nagrađene, to su još i *jelokrug* (eng. *food court*), *uvježba* (eng. *training*), *uzabludivanje* (eng. *gaslighting*), *upadnik* (eng. *hacker*), *uslik* (eng. *selfie*), *usmjernik* (eng. *hint*), *letoglavica* (eng. *jet lag*), *natprodaja* (eng. *upselling*), *odbojac* (eng. *volley*), *prijavnik* (eng. *token*), *odbitnica* (debitna kartica), *okraj* (eng. *park*), *suodlučnica* (VAR-tehnologija), *suudvaratelj* (eng. *wingman*), *svjetlostrun* (eng. *fiber-optic cable*), *štedni sat* (eng. *happy hour*), *smutak* (eng. *smoothie*), *završnik* (eng. *match point*), *provjernica* (eng. *checkpoint*), *rastržiti* (eng. *trade off*), *sigurnik* (eng. *safe*), *zasebak* (fr. *séparée*) i druge.

Bilo je ozbiljnih prijedloga koji su vrlo specifični i tiču se uskog stručnog žargona. Te se riječi obično šalju s opširnijim objašnjenjima da bi se shvatila uopće potreba za tim riječima, a zatim i same riječi. Takvi su primjeri *maslionica* (uljara u kojoj se plod masline prerađuje u ulje), *bodovnik* (skala bodova), *ubriznica* (dizna), *mapina* (križanac maline i kupine), *strujopis* (eng. *circuit diagram*), *jedroplov* (jahta s jedrima), *daždik* (petrihor), *nadtaktiranje* (eng. *overclocking*, na primjer povećanje brzine grafičke kartice), *prežabiti* (previše svinuti cijev tako da se suzi). Takve riječi mogu izgledati naizgled suviše nekome neupoznatom s područjem koje opisuju, ali zavirimo li izvan granica natječaja, pronaći ćemo, na primjer, u botanici riječi kao *krocanj*, *šiljkica* i *ostak*, koje nisu poznate većini govornika, a ipak su dio rječnika hrvatskog jezika i ne doživljavaju se kao rogovatne izmišljenice koje se žele nametnuti govornicima hrvatskog jezika. Slično je s prijedlozima strukovne naravi.

Za mnoge pojmove potrebna je zamjena, što je vidljivo i iz činjenice da svake ili iste godine stižu prijedlozi za jedne te iste pojmove. Prije slanja prijedloga, predlagači bi trebali provjeriti za koje pojmove već postoje riječi i jesu li njihovi prijedlozi u skladu s pravopisom, a isto vrijedi i za opise koje šalju kao prilog. Prevoditeljima, piscima, novinarima i govornicima hrvatskog ne treba zamjena za *lubenicu*, *brod* i *bananu*, dakle za temeljne pojmove, kao ni za one prilagođene i prihvatljivo uvriježene. Rijetko ima koristi i od stapanja rjeđe korištenih dvočlanih izraza u jedan, kao *vlažna maramica* > *vlažnica*, *kreditna kartica* > *kreditnica*, *osobna iskaznica* > *osobnica*. S druge strane, za svakodnevnu uporabu potrebne su zamjene za angliz-

me i barbarizme kao što su *skateboard*, *mainstream*, *outsider*, *mangrove*, *gay-club*, *bungee-jumping*, *jetlag*, *auto-tune*, *woke*, *play back*..., a dalje je uloga pregalaca jezika da te riječi primijene u praksi ili vrate iz zaborava, oporabe i ožive. Rješenja ili približna rješenja za mnoge od njih možda već postoje u književnosti u starih pisaca, prevoditelja i u starim časopisima. Treba posezati u stare tekstove i vraćati u život arhaizme i nekrotizme, kao što to čine čuvari jezika u drugim narodima. Kod inicijativa koje promiče ovaj natječaj i organizatori poželjna bi bila suradnja s čuvarima jezika drugih naroda i izričaja. Povezivanje s drugima bilo bi pokazatelj svima uključenima, kao i promatračima, da osvježavanje rječnika novim riječima nije izdvojen ni jednokratni postupak niti je to samovolja skupine ljudi nego trajan i nužan proces, kao i sva zanovljavanja i postupci održavanja na bilo kojem drugom području podložnom propadanju pojačanom utjecajima.

(Predavanje na proglašenju najboljih novih hrvatskih riječi u Lipiku 15. ožujka 2025.)

Marko Kovačić

mkovacc@gmail.com

<https://doi.org/10.22210/jezik.2025.72.15>

PITANJA I ODGOVORI

OSIJEK, OSIJEČE ILI OSJEČE?

Na e-adresu časopisa Jezika (jezik.hr@gmail.com) pristiglo nam je pitanje iz Osijeka: „Na Facebook stranici „Tijedan polu pismenosti“ povel se žustra rasprava oko toga kako se ispravno pišu padežni oblici i etnici imenice Osijek. To nije prvi put da se oko imena našeg grada i njegovih oblika i izvedenica vode rasprave (prethodno je bilo rasprava i oko „Osječani“ i „Osiječani“, a sad se raspravlja o riječi „Osječe“), pa sam Vas htio zamoliti da stručno prokomentirati ovu temu.“

U časopisu Jeziku već se pisalo o imenici *Osijēk*, raspravljalo se mijenja li imenica naglasak u sklonidbi, je li naglasni uzorak *Osijēk*, *Osijēka* ili *Osijēk*, *Osijēka*; posebice mijenja li imenica naglasak u lokativu, je li u *Osijēku* ili u *Osijēku*. Zaključak je da se naglasak u sklonidbi ne mijenja i da je loka-

tiv u *Osijēku* zastarjelica (vidi: Sanda Ham, 1994., *Osijēka* ili *Osijēka*, Jezik, god. 42., br. 4., str. 103. – 106.). Potvrđuje se taj zaključak i u vrijednoj knjizi Naglasak u hrvatskome književnom jeziku (2007.) Stjepana Vukušića, Ivana Zoričića i Marije Grasselli-Vukušić gdje na str. 49. stoji da je oblik *Osijēku* „rubni i na uzroku.“

Kada je grad Osijek obilježavao 800 godina svojega postojanja, nametnulo se pitanje vokativa, treba li biti nastavak -u: *Osijeku* ili nastavak -e s palataliziranom osnovom: *Osiječe*. Prevladao je oblik *Osiječe* pa sklonidba imenice *Osijēk* glasi: N *Osijēk*, G *Osijēka*, D *Osijēku*, A *Osijēk*, V *Osijēče*, L (u) *Osijēku*, I *Osijēkom*. Kada je dvoglasnik u pitanju, *Osijek* se sklanja kao i ostale imenice muškoga roda a-vrste s dvoglasnikom: *brijeg-Ø*, *brijeg-a*; *grijež-Ø*, *grijež-a*; *mijeh-Ø*, *mijeh-a*; *snijeg-Ø*, *snijeg-a*; *žlijeb-Ø*, *žlijeb-a* – u sklonidbi se ne krati slog u kojem je dugi